

ня або з набуттям законної сили рішенням суду про визнання дійсним договору не посвідченого нотаріально (ч. 1, 3 ст. 334 ЦК). Виходить, що за наявності доказів укладання договору та передачі майна можна говорити про виникнення у набувача права власності на це майно, зокрема на автотранспортний засіб. Відповідно саме цей юридичний факт і має знайти своє документальне підтвердження при оформленні спадкових прав на транспортний засіб. Здебільшого, з похідних підстав право власності на нього набувається на підставі договору купівлі-продажу.

Музика Т. О., аспірант кафедри цивільного права №2 НЮУ ім. Я. Мудрого

ЗАПОДІЯННЯ МАЙНОВОЇ ШКОДИ ВНАСЛІДОК ДЕЛІКТУ ЯК ПІДСТАВА ВИНИКНЕННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОГО ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Відповідно до принципу свободи договору сторони в договорі можуть врегулювати відносини на власний розсуд, тому можливість сторін укласти договір, у якому обов'язок боржника буде визначений альтернативно, не викликає сумнівів. Однак у цивілістичній літературі немає єдиної думки стосовно того, чи може бути визнане альтернативним зобов'язання з відшкодування майнової шкоди, яке виникає внаслідок делікту.

У сучасній літературі здебільшого визнано, що система зобов'язань з відшкодування шкоди побудована на принципі генерального делікту. Цей принцип сформульовано в ч. 1 ст. 1166 ЦК України, яка визначає загальні підстави відповідальності за завдану майнову шкоду: майнова шкода, завдана неправомірними рішеннями, діями чи бездіяльністю особистим немайновим правам фізичної або юридичної особи, а також шкода, завдана майну фізичної або юридичної особи, відшкодовується в повному обсязі особою, яка її завдала. Тобто підставою виникнення такого зобов'язання є вчинення особою неправомірної дії (делікту), внаслідок якої потерпілому спричинено майнову шкоду.

Стосовно способів відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого, у ст. 1192 ЦК України зазначено, що з урахуванням обставин справи суд за вибором потерпілого може зобов'язати особу, яка завдала шкоди майну, відшкодувати її в натурі (передати річ того ж роду і такої ж якос-

ті, полагодити пошкоджену річ тощо) або відшкодувати завдані збитки у повному обсязі. Якщо проаналізувати норми цієї статті, то можна зробити висновок про те, що шкода, завдана майну потерпілого може бути відшкодована двома способами: по-перше, в натурі (передати потерпілому таку ж річ, здійснити ремонт пошкодженої речі і т. ін.); по-друге, шляхом відшкодування вартості пошкодженої або знищеної речі.

Однак для того щоб зобов'язання визнавалося альтернативним і підпадало під регулювання норм ст. 539 ЦК України, кожна з дій, визначених альтернативно, має бути точно визначеною. Вважаємо, що й цю умову для визнання зобов'язання по відшкодуванню шкоди альтернативним можна вважати дотриманою. Обґрунтовуємо це тим, що в ЦК України визначено способи такого відшкодування: в абз. 2 ч. 1 ст. 1192 ЦК України зазначено, що розмір збитків, які підлягають відшкодуванню потерпілому, визначається відповідно до реальної вартості втраченого майна на момент розгляду справи або виконання робіт, необхідних для відновлення пошкодженої речі. Оскільки майно, яке було пошкоджено або знищено, відоме, то відомо як те, наприклад, яку саме річ має передати боржник (або який саме ремонт він має здійснити) — у разі якщо йдеться про виконання зобов'язання в натурі, — так і те, яким за розміром буде відшкодування збитків. Тобто можна зробити висновок про те, що зобов'язання з відшкодування шкоди має одну з визначальних ознак альтернативного зобов'язання — альтернативну множинність об'єкта.

Друга ознака альтернативного зобов'язання — наявність в однієї з його сторін (чи в третьої особи) права вибору дії, яку має виконати кредитор. За загальним правилом, визначеним у ст. 539 ЦК України, право вибору в альтернативному зобов'язанні належить боржникові. Тому зокрема О. О. Отраднова зазначає, що оскільки право обирати спосіб відшкодування належить потерпілому, то цим розглядуване деліктне зобов'язання відрізняється від зобов'язання альтернативного: у разі виконання деліктного зобов'язання із заподіяння шкоди майну потерпілого право вибору способу виконання належить потерпілому, тобто кредитору. Потерпілий висловлює свій вибір або при поданні позову в позовній заяві, або під час розгляду справи судом. Однак, окрім загального правила про надання права вибору в альтернативному зобов'язанні боржникові, ст. 539 ЦК України містить застереження про те, що договором або законом право вибору в альтернативному зобов'язанні може бути визначено інше. Тобто право вибору може бути надане кредиторіві та

навіть особі, яка не є в цьому зобов'язанні ні боржником, ні кредитором. Тому належність права вибору кредиторів, а не боржнику, є лише винятком із загального правила, а не ознакою того, що зобов'язання не є альтернативним. Вважаємо, що можна вважати зобов'язання із відшкодування шкоди альтернативним із правом вибору способу виконання, що належить кредитору.

Також у літературі зазначають, що оскільки право на захист особа здійснює на власний розсуд (ст. 20 ЦК України), то право обирати спосіб відшкодування належить потерпілому. Однак при цьому необхідно враховувати вимоги, продиктовані принципом визначеності судового рішення. Так, у п. 13 постанови пленуму Верховного Суду України «Про судові рішення у цивільній справі» від 18.12.2009 № 14 зазначено, що резолютивна частина рішення, у якій вказується спосіб захисту, застосований судом, повинна містити вичерпні, чіткі та безумовні висновки по суті розглядуваних вимог. Принцип визначеності виключає можливість ухвалення альтернативних рішень, тобто рішень, у резолютивній частині яких два або більше способів захисту визнаються однаково можливими. Оскільки суд розглядає цивільні справи лише в межах заявлених позовних вимог (ч. 1 ст. 11 ЦПК України), то звідси випливає, що не лише судові рішення, а й предмет позову не може бути сформульований альтернативно.

Погоджуємося з тим, що ані предмет позову, ані судові рішення не можуть бути визначені альтернативно. Але це не означає того, що розглядуване зобов'язання не може вважатися альтернативним. Оскільки на момент його виникнення кредитор (потерпілий) має кілька рівнозначних варіантів захисту свого права. До того ж у договірному альтернативному зобов'язанні позов так само має бути поданий стосовно однієї дії, навіть якщо право вибору має боржник, і він його ще не здійснив.

До речі, у літературі були спроби обґрунтувати можливість законодавчого закріплення лише одного зі способів відшкодування шкоди, завданій майну потерпілого. Зокрема ставилося під сумнів те, чи справді в разі пошкодження речей потерпілому зручніше отримати лише грошове відшкодування. Заперечуючи цьому, зазначали: якби власнику більше потрібні були гроші, а не це майно, він не набував би його. Тому в тих випадках, коли стороння особа знищує річ власника, останній заінтересований перш за все в отриманні від заподіювача такого ж майна. Лише в разі об'єктивної неможливості надання того ж майна необхідно зада-

вати питання про відшкодування збитків. Але вважаємо все ж, що питання про те, який спосіб відшкодування завданої майнової шкоди обрати, слід залишити потерпілому, оскільки кожна особа має свої переконання, відповідно до яких одній особі буде зручніше отримати таку саму річ, а другій — отримати грошове відшкодування й самому розпорядитися цими коштами, можливо й на зовсім інші потреби. Тому чинна законодавча конструкція способів відшкодування шкоди, завданої майну потерпілого, закріплена в ст. 1192 ЦК України, є найбільш вдалою.

Зауважимо, що зобов'язання з відшкодування майнової шкоди, завданої потерпілому, не завжди буде альтернативним. Наприклад, якщо річ, яку було знищено, є визначеною індивідуальними ознаками (ст. 184 ЦК України). У такому разі вона є незамінною, тобто виконання зобов'язання в натурі є неможливим, тобто шкода, заподіяна потерпілому, може бути відшкодована лише в грошовому еквіваленті. Тому таке зобов'язання буде простим. У разі ж якщо шкоду було завдано речі, яка визначена родовими ознаками, то кредитор має можливість обрати як виконання зобов'язання з відшкодування шкоди потерпілому в натурі, так і грошове відшкодуванням завданих збитків.

Ночовкіна О. В. здобувач кафедри цивільного права №1 НЮУ ім. Я. Мудрого

РОЗІРВАННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРУ ПОЗИЧКИ

Відповідно із чинним законодавством правовідношення з безоплатного користування майном, включаючи договір позички, можуть бути розірвані або припинені як на загальних підставах припинення зобов'язань, що передбачені гл. 50 Цивільного кодексу України (далі — ЦК), так і на підставах, які закріплені в статтях 834-835 ЦК.

Разом із тим, безоплатність є конструктивною ознакою договору позички, яка, разом із предметом договору складає характерні риси для відмежування його від суміжних договірних конструкцій, зокрема найму (оренди).

До підстав розірвання договору позички, які пов'язані з його безоплатністю як конструктивною ознакою слід віднести випадки: